

Beszámolók, szemlék, közlemények

Az üzenet médiumai és a médiumok üzenete
-Valami a McLuhanizmusról-

Alig múlt tíz éve, hogy Marshall McLuhan szinte "apokaliptikus" hatást kiváltó könyve, a Gutenberg galaxy megjelent /1/, s a szerzőről máris korunk egyik legfrissebb izmusát nevezték el. "McLUHAN most, ezekben az években, ezekben a hónapokban válik, dagad McLuhanizmussá" /2/. Időszerű tehát, hogy mint meghonosodó kifejezésre, a TMT-ben is felhívjuk rá a figyelmet.

A McLuhanizmust bírálni könnyű, ismertetni /vagyis a lényegét megragadni/ annál nehezebb. McLuhan ugyanis - szándékosan - nem kíván gondolataiból rendszert alkotni. Célja nem az, hogy fogalmi építményeket /koncepciókat/ hozzon létre, hanem hogy megfigyeléseket /percepciókat/ tegyen. Ennek megfelelően általában nem a formális logika szerint, hanem mozaik-technikával "rakja ki" észrevételeit.

Mi fogta meg McLuhan figyelmét, mi az, amit ő észlelt - legalábbis ilyen intenzív tudatossággal - először? Röviden azt mondhatnánk, hogy az a környezet, amelyben élünk. Elsősorban az a környezet, amelyet az ember /a különféle technológiák alkalmazásával/ saját maga hozott létre. Ehhez a környezethez tartoznak például a kommunikációs eszközök, információhordozók, vagyis a "media", vagy /ha úgy tetszik/ a "multi-media" is. S ez a problémakör már egészen közelről érint bennünket, az információs szakma dolgozóját.

Ezért jogosnak érezzük Sam NEILL /3/ szemrehányását, hogy a könyvtártudományi /s hozzátehetjük: az informatikai/ szakirodalom meglehetősen közömbösen, érdeklődés nélkül halad el McLuhan művei mellett - mintha semmi fontos "üzenetük" nem volna a számára. A könyvtárosok általában azt az egy üzenetet hallják ki, és ismételtetik McLuhan műveiből, hogy a könyvkorszak vége felé jár, a könyv s az olvasás "elavult" dolog. Ez így persze nem igaz, s maga McLuhan /aki elsősorban irodalmár, "book-man"/ sem ilyen "vulgárisan" gondolja ezt.

Mint egy kommunikációs korszak végét s egy új korszak beköszönését megjövendőölő /hamis?/ prófétát, McLUHAN-t sokan futurologusnak tartják. De McLUHAN diszciplínája nem a futurologia, hanem a "prezentológia"; McLUHAN-t "minden látszat ellenére nem a jövő érdekli. Ennél sokkal nagyobb fantaszta, a JELENEN igyekszik átlátni és lehetővé tenni a jelenbe lépést. Értékelni környezetünket, ami lehetetlen egy - legalább imaginárius - ELLENKÖRNYEZET nélkül" /4/.

Vegyünk erre egy példát a saját szakmánkból. A hagyományos könyvtári környezettel szemben a számítógépes információs "rendszer" - egyelőre - ellenkörnyezetnek számít. Ennek a két környezetnek a szembeállítás teszi lehetővé, hogy értékeljük őket, egymáshoz viszonyítva is. McLUHAN azt igyekszik élesen megfigyelni, többek között, hogy az információs-kommunikációs környezetben milyen változások történnek; s ezeknek milyen hatásuk van az emberre, milyen /többnyire rejtett/ "üzenetük" van az ember számára.

Igy jutunk el a McLuhanizmus egyik kulcs-mondatához, amely így szól: "the medium is the message" - a médium maga is üzenet. Vagyis a könyv, a film, a rádió, a televízió s a többi kommunikációs eszköz valamilyen hatást fejt ki ránk, attól függetlenül is, hogy milyen tartalmi mondanivalót közvetít a számunkra. A könyv hatásának ilyen értelmű értékelését tartalmazza a Gutenberg galaxi. Ennek megírása azért volt lehetséges, mert már nem élünk benne teljesen a Gutenberg-korszakban; a többi kommunikációs médium létrejött és használata folytán már van hozzá perspektívánk, nem vagyunk már teljesen elmerülve benne, már nem "hipnotizál" bennünket.

McLUHAN kedveli a szójátékokat, játékos szóösszetételeket; így játszik a médium és az üzenet /angolul message/ szavakkal, s ezekből és a message homonim /vagy majdnem homonim/ szavaiból alkotott három olyan mondatot, amely szinte lapidárisan fejezi ki a McLuhanizmus leglényegesebb gondolatait:

1. The medium is the message /a médium az üzenet/;
2. The medium is the massage /a médium olyan, mint a masszázs, átformálja, átgyurja az embert/;
3. The medium is the mass age /a médium, mint a széles néptömegeket közös sorsukra, összetartozásukra figyelmeztető eszköz, amely a világot "globális faluvá" alakítja, előkészíti és megvalósítja a kommunikációs korszakát, vagyis "az egyének együtt-jelenlétének, az együtt élő embereknek korát" /5/.

Egy másik jellegzetes szójátékát annak a tanulmányának címében találjuk, amelyet a Nemzetközi Könyvév alkalmára írt /6/. Ez így szól: The yester-morrow of the book, - amit így fordíthatnánk: a könyv tegholnapja. A könyv tulajdonképpen tegnapi dolog, ilyen értelemben van benne valami idejét múlt /mint a régi holmikban általában/, de azért van holnapja, jövője is. Éppen az a feladatunk, hogy a kommunikációs médiumok sokaságában felfedezzük a könyv sajátos szerepét, ami ma már más /természetesen/, mint régebben volt.

A könyv tehát egy a sok információhordozó közül, az olvasás egy

lehetőség az ismeretek, alkotások befogadására. Az eszközök összetétele az utóbbi évtizedekben jelentősen megváltozott. Persze ma is nagyon sokan vannak, akiknek kommunikációs konfigurációjában a könyv központi helyen áll, de sokan vannak olyanok is, akiknek számára a periférián helyezkedik el. Az oktatás-technológia fejlődése jelzi, hogy a tanításban, tanulásban is változások várhatók a könyv szerepét illetően.

Teljesen reális tehát az a McLuhani törekvés, hogy meg kell tanulni és tanítani az új kommunikációs eszközök nyelvtanát, s ennek ismeretében "menthetjük meg" a könyvet, vagyis kijelölhetjük azt a szerepét, amelyet semmilyen más információhordozó nem tölthet be. Ha a könyvnek ezt a szerepét megtaláljuk és megismerjük, akkor jelentősen elmélyíthetjük hatását is.

"Olyan világban, ahol csak az információ számít, a könyv fényűzés" /7/. Ennek jeleit már tapasztalhatjuk azokban az előrejelzésekben, amelyek a jövő "könyvtárát" körvonalazzák /LICKLIDER és mások/. Igazat kell adnunk MORAVIÁ-nak /8/, hogy a könyv jövője akkor forog veszélyben, ha nem irnak igazi könyveket /műveket/, hanem csak nyomdatermékeket adnak ki. Ebben van a dolog nyitja. Ha teremtő műveket fognak írni, ezeket olvasni is fogják! S az olvasás éppen arra való, hogy az ilyen művekkel megteremtjük és fenntartsuk a mélyen személyes kapcsolatot.

Valószínűleg McLUHAN az első olyan "kutató", aki tudatosan annak szenteli életét, hogy kikísérlelje /elsősorban önmagán/ a különféle információhordozók hatását, és észleleteiről számot adjon. McLUHAN azonban inkább művész, mint tudós. Ez az oka részben annak, hogy megvilágító erejű megfigyelései közé elhamarkodott vélemények, eltulzott megállapítások kerülnek /mint a nem ellenőrzött intuición "termékei"/.

Van McLUHAN-nak /és több könyve társszerzőjének, Quentin FIORE-nak/ egy olyan műve, amely alkalmas arra, hogy mindenki tanulmányozhassa az akusztikai "információkat" közlő eszközök hatását. A Columbia Co. 1967-ben McLUHAN és FIORE közreműködésével egy hanglemez készített /mono és sztereo változatban/, amelynek címe a már idézett "The medium is the message" /9/. A lemez ismertetője szerint /10/: aki a sztereo változatot hallgatja, úgy érzi, hogy a két beszélő között ül, és minden felől bombázzák a hanginformáció töredékek, beszélgetések, kamara-muzsika, rock-zene, igéző női hangok, felgyorsított szónoklatrészletek stb. és fokozatosan megérti anélkül, hogy számot tudna adni róla, hogy miért, az összes egybekevert hangmédiám elméletét. Ugyanúgy megvan természetesen a vizuális és audio-vizuális kommunikációs környezetnek a maga sajátos hatása, ezt is mindenki saját magán tapasztalhatja és tanulmányozhatja.

McLUHAN egyik nagy tülzása, hogy "az egész világot egy multimedia költeménnyé próbálja formálni" /11/. Ez a tülzás azonban természetesen. Arra ösztönöz bennünket, hogy jobban odarigyeljünk arra a kommunikációs-információs környezetre, amelyben élünk /ha nem törekszünk is arra, hogy minden fontos jelenséget ezzel magyarázzunk/. S az információ szakma számára különösen fontos - amint már utaltunk rá -, hogy tudatosan vizsgáljuk ezt a környezetet, és az új meg új kommunikációs eszközök által létrejövő "ellenkörnyezetet".

Napjainkban sok jele van annak, hogy a könyvtár, a bibliotéka media-tárrá, "mediatéká"-vá válik, s a bibliográfia, a könyvjegyzék mediagráfiává, a médiumok jegyzékévé alakul. S az információs intézmények egy részében kifejlődően vannak az audio-vizuális media-központok, mint az információközlés új típusú intézményei. Fontos tehát, hogy ha nem is a McLuhan egyoldalúsággal, de a McLuhan figyelemmel forduljunk az információhordozók vizsgálata felé, és megpróbáljuk meghallani, megérteni üzenetüket.

Patrick MEREDITH /12/ a kommunikáció pszichológiájáról írt tanulmányában /17 évvel ezelőtt/ arra intette a dokumentalistákat, hogy ne bajlódjanak sokat a közlés "csatornáival", hanem figyelmüket a közlendő ismeretre koncentrálják. McLUHAN arra késztet bennünket, hogy alaposan figyeljük meg a közlés eszközeit is, mert ezekben is van számunkra "üzenet". Ugy gondolom, hogy /amennyire lehet/ mindkét intelmet meg kell fogadnunk.

Ez a rövid "valami" a McLuhanizmusról is azt a célt kívánja szolgálni, hogy alkalmat kínáljon McLUHAN gondolatainak további megismerésére, a velük való vitára, s mindenekelőtt az "információs ökológia" problémáinak felvetésére és tisztázására /13/.

HIVATKOZÁSOK, JEGYZETEK

- /1/ McLUHAN, M.: The Gutenberg galaxy. The making of typographic man. London, 1962, Routledge and Kegan Paul. 294 p.- A komoly kritikusok véleménye egyezik abban, hogy ez a mű - minden hibája ellenére - mesteri alkotás. Tulajdonképpen a dokumentáció műfajába tartozik: monumentális kollázs, melyben a szerző lényegbe vágó idézetek mozaikjaiból /és ezek kommentárjaiból/ "ragasztja össze" mondanivalóját. A kollázs-technika egyébként McLUHAN-nak csaknem minden művében visszatér, más-más változatban. Ennek főként az az oka, hogy jelenlegi kommunikációs környezetünknek /elsősorban a tévének/ kollázs jellege van. McLUHAN formailag is úgy alakítja könyveit, hogy szuggerálják azt a kommunikációs környezetet, amelyben élünk.
- /2/ VÁRADY Tibor: McLuhanizmus. = Új Symposion, 1971. július, 304-308 p. - A szerző tanulmányát abból az alkalomból írta, hogy McLUHAN egyik könyvét lefordították Jugoszláviában. Ez a mű: Understanding media: The extensions of man. N.Y.- etc. 1964, McGraw-Hill.- Vajon nálunk mikor kerül sor McLUHAN valamelyik művének lefordítására?
- /3/ NEILL, S.: Books and Marshall McLuhan. = The Library Quarterly, 1971. 4.sz. p.311-319. Ez a tanulmány /mint a L.Q. szemléi általában/ orientáló értékű. Nagyon alaposan és higgadtan tárgyalja a McLuhanizmus és a könyv kapcsolatát. NEILL megállapítása egyébként ránk is érvényes: a McLuhanizmus hazai irodalma eléggé szegényes. Két tanulmányt, illetve recenziót azonban szeret-

nék kiemelni, ezek jó bevezetést nyújtanak McLUHAN gondolataiba:

MARÓTI Lajos: A megértés közegei avagy egy új technika-mitosz születése. = Kortárs, 1968. 2.sz. p.273-280. /Főleg az Understanding media ismertetése./

VEKERDI László: McLUHAN "Ellenszele". In.: Befejezetlen jelen. Bp. 1971, Magvető. 516-526.p. /A Counterblast kitűnő, a mcluhanizmus minden lényeges elemét felvillantó recenziója./

/4/ VÁRADY Tibor kommentárja abból az alkalomból, hogy Counterblast /Ellenszél, Ellenkörnyezet/ első negyven oldalának magyar fordítása megjelent Jugoszláviában. = Új Symposium, 1972.május, 228-229.p.

/5/ VEKERDI i.m. 525.p.

/6/ McLUHAN, M.: The yester-morrow of the book. = UNESCO Courier, 1972.január, 16-17, p.20.

/7/ NEILL, i.m. 314.p.

/8/ MORAVIA, A.: The image and the word. = UNESCO Courier, 1972.január, p.23.

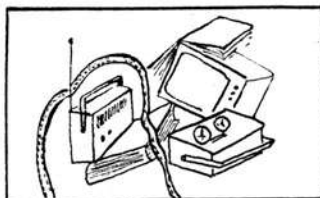
/9/ Columbia Records MCL 2701; SCS 9501

/10/ REILLY, P.: Is it prophecy or McLuhanacy? = Hi-Fi Stereo Review, 1967. november, 90.p. - A recenzióknak van érzéke a szójátékhoz; a Luhanacy kiejtése hasonlít a lunacyéhoz, ami örültséget, esztelenséget jelent; a magyarban önként kínálkozik a szójáték: mclunátikus! Mint az olyan embereknek, akik egy megszokott értékrendet megbolygatnak, McLuhannak is sok rajongója és ellensége van; ezek "bélyegzik" zseninek vagy "lunátikusnak".

/11/ THEALL, D.F.: The medium is the rear view mirror. Understanding McLuhan. Montreal London, 1971, McGill-Queen's University Press. 30.p. /Ez a mű ki-magaslóan értékes, tárgyilagos interpretációja a mcluhanizmusnak. A szerző szerint McLUHAN történelmi jelentősége, hogy a társadalom figyelmét először fordította mélyen és eredményesen a media hatásainak vizsgálatára felé./

/12/ MEREDITH, P.: Thoughts on communication. = The Journal of Documentation, 1956. 3.sz. p.171-182.

/13/ Ugy gondolom, McLUHAN elsősorban ökológus, aki végső soron a "pszichoszféra" jelenségeit vizsgálja.

Györe Pál